

¹ V. V. Vinogradov: Russkij jazyk, 1947, str. 13.

² Glej: Bratoljub Klaić: Rječnik stranih riječi, Zagreb 1958.

³ Za domaće polisemije glej na pr. knjige in članke: Tomislav Maretić: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1931,² str. 875; Aleksander Belić: Stil i jezik, Naš jezik III, str. 135; Matej Sova: Uvod u shvaćanje književnih djela, Zagreb 1955, str. 41; Jakov Ivaštinović: Osvrt na jezik u djelima Janka Polića Kamova, Jezik III, str. 48; Rikard Simeon: Skupovi riječi kao sintaksni dijelovi rečenice, Jezik II, str. 85; Zdenko Škreb: Jezik u interpretaciji pjesničkog djela, Jezik II, str. 85; Vladimir Vratović: Stil i jezik »Globusa«, Jezik II, str. 157; Berislav M. Nikolić: Prilog proučavanju stila Laze K. Lazarevića, Naš jezik IX (n. s.), str. 207; Frano Cale i Mate Zorić: Bilješke o stilističkoj vrijednosti imenske konstrukcije, Jezik IV, str. 109; Marko Kosor: Neke sintaktičke nepravilnosti, Jezik II, str. 91; Mate Šimundić: Osvrt na pripovijetku »Tijesni put«, Jezik III, str. 59; Milivoje Pavlović: Problemi stila, Beograd 1960, str. 122, 127 in dr. O divergencah v tuji znanosti o izrazu glej študijo Antona Ocvirka: Novi pogledi na pesniški stil, Novi svet, Ljubljana 1951.

⁴ Predavanje je objavljeno tudi v srbohrvaščini v reviji Pogledi 55.

⁵ O. c. str. 170 .

⁶ Jezik V.

⁷ Književnik 1960, št. 11.

⁸ Citirano po članku I. Frangeša: Stilistička metoda Lea Spitzera, Pogledi 55, str. 176.

⁹ Glej, kako Guberina v svojem članku razlaga izraze: Et Tartuffe in Le pauvre homme.

¹⁰ Stilne točke so lahko tudi v posameznih besedah. Na pr. Janko Polić Kamov včasih uporablja »potrebujem« namesto »trebam«. Posamezne jezikovne kategorije so stilografski lahko tudi nevtralne.

(Konec prihodnjic)

Lojzka Brus

H KOSOVELOVEMU SLOGU

(ob njegovi impresionistični liriki)

Kosovelov slog je preprost, kot je preprosta kraška pokrajina in človek v njej. Zato ni v njem iskanih izrazov in prisposodob, ampak je vsa dikcija spontana; njegova beseda je poteza Krasa ali samotni vzdih pesnika na njem, nikoli pa samo šopek cvetja, nabran zato, da dehti na delovni mizi. Kosovelov slog ustvarjajo svojske poteze tega mladega pesnika, ki so ga razmere njegovega časa iztrgale iz otroških sanj vse prezgodaj in ga postavile vsega nebogljenega v sredo življenja, polnega krvavih lis, vojne in boleče disharmonije povojnega človeka. Zato je njegova kraška pokrajina še bolj otožna, kot je v resnici, zato je v njej toliko sivine in žalosti (sivo nebo, sive strehe, sive hiše, sivi zidovi, siva tla, siva pajčevina, sivina robov, sivo deževje, sivi polmrak, sivo jutro; siva težka žalost, hladna prozorna žalost, sivi stolpovi itd.). Niti kraško sonce ni nikoli veselo, razigrano, ampak je trudno, zlato, v večeru suho zlato. Mračno razpoloženje ponazarja ukrasni prizdevek črn: črni gozdovi, črno drevo, črna tema, črni zidovi, črni čas, črne noči, črne ciprese, črn pas . . . Pesnikovemu razpoloženju ustreza kraška samota, v kateri najde vrsto primer za svoj izraz. Z njo se ujema golota stavkov, ki ponazarja goli Kras. Pesnik se nikjer ne spusti v gostobesedno opisovanje. V samotni in tišini se zapira vase v strahu in nezaupanju pred ljudmi. Zato je tudi v pesmi skop z izrazi, zato je njegova slika Krasa impresija, ustvarjena s skopimi, a značilnimi potezami. V svoji plahosti in nezaupanju ne išče topline v zunanjem svetu, zato toliko hlada in samote v njegovi impresiji. Od tod tolikokrat rabljeni epiteton tiho (tiha cesta, tihe postave, tihi dol, tihe duše, tihi dnevi, tihi vetrovi, tiha boleost, tihi bori, nočna tišina, tiha tema, tiho zeleno drevje, tiha boleost, tišje stezice, tišja sinjina, tišja ljubezen, tihi zastori hiš). Pogosto rabi tudi pridevek bel, ki pa nima veselega prizvoka, ampak je izraz nekega bledega, rahlega veselja ali celo otožnosti (beli labodi, bela ograja, beli oblaki, drevo belo v snegu, bel obraz, bele roke, bele vasi, bele poti, beli vrat, bel grob, bel cvet, bele puščave, bele groblje, bela okna, bela polt, bele lakti . . .).

Redke svetle trenutke označuje pridevnik svetla (svetla godba, svetla pot, svetlo nebo, svetli oblaki, obraz svetla, svetli dnevi). Temu se pridružuje glagol blesti, bleščijo, tudi v obliki deležnika (zablešči, bleščeče sonce, zlati snegovi bleščijo, rosnobleščeči zlati sijaj, zlato zablesti, sijaj zablesti mirno). Podobni izrazi, ki mu služijo predvsem za večerne impresije, so še: večerni sijaj, žari, tiho gorijo, večerno sonce, zlato od luči, žareči most, ugašajoče zlato, zlati popoldan, zarja zeleni v zatonu, večerni gozdovi, zlati prah večera, kot zlat oklep, umirajoči večer, rosnobleščeči zlati sijaj. Večernih impresij je veliko, a redko je podoba večera taka, da vzbuja zavest bogastva, zavest trajanja, zavest življenja. Ena takih redkih impresij je »O zlati večerni oblaki«.

*O zlati večerni oblaki,
bleščeči v grmadah zlatoognjenih,
kakor da vpijate
vase somrak,
kakor da ugašate,
goreče zlato. —*

*O zlati večerni oblaki,
gledam vas in sem bogat;
in kaj, če v tem hipu ugasnete,
kaj, če utonete v črni prepad.
Videl sem v vas ono večno žarenje,
videl sem v vas ono večno življenje,
kaj, če utonete v prepad!*

Vse pogosteje je njegova večerna impresija podoba umiranja, ugašanja, n. pr. »Na večer zagori«.

*Na večer zagori kraška
pokrajina v ognju kot zlato,
ko da duši me ta zubelj,
plamteč do neba,
sušeč roso srca — —*

*Zdi se mi, ko da sonce
ostavlja jo zadnjikrat. —
Žalosten je moj pogled
po ugašajoči pokrajini.*

Izraz dvoma in žalosti, tiste hladne prozorne žalosti je večerna pesem »Na večer«.

Redkejša kot podoba večera je pri pesniku podoba jutra — podoba vstajenja, rasti, moči, n. pr. Jutro na Krasu. Zavest osamljenosti se razblini v bogastvu zdravja in mladih sil. V tej zavesti se zdi pesnik podoben kralju in sila mlade duše je tolikšna, da bi se pod njo zemlja premaknila k soncu. Toda dvom nad to silo dopušča pogojnik bi, ki je v skladu z močnejšo pesnikovo zavestjo, da je zapisan prezgodnji smrti. — Razpoloženje te pesmi se podaljšuje v razpoloženju pesmi Ob začetku. Izraženo je z želelnikom naj, ki mu je primeren, da vanj zajame vsa srca, ki so voljna in sprejemljiva. Trenutno umerjeno svetlo razpoloženje se ujema z zaporedno žensko rimo, v kateri prevladuje svetel vokal i, ter z besedo sonce, ki se v prvih dveh verzih zadnje kitice štirikrat ponovi, in z zaključno svetlo mislijo: delo naj premaga trpko bolečino.

Podoba nenehnega človeškega hrepenenja in sanj, podoba mladosti, ki se ne straši ran, ampak gre dalje, je dana v Dumi. Z že staro primerom klanca in križa na vrhu je preprosto izraženo fizično in duhovno prizadevanje in stremljenje človekovo kvišku. Neizrazit oksimoron temni pogum je izraz nenehnega človekovega optimizma, neprestanega upanja, čeprav srce sluti svojo zadnjo bolelost.

Pesnikova osamljenost je izražena na sto načinov. Zdaj je upodobljena z brinovko in njeno usodo, ki je poudarjena še z goloto kraške narave in z rezko ostrino glasu i, ki se ponavlja v vseh glagolih (Balada), ali v Pesmi, kjer s člo-

veškim sočutjem opozarja pesnik na pretresljivo usodo brinovke z velelnikom »glej« v zadnji kitici; zdaj s sočutjem bora s pesnikovo samoto v jesenski impresiji Kraška vas.

Pesnikovo usodo, ki mu ne dopušča, da bi se vrnil med svoje Kraševce in zaživel z njimi, izraža ukaz v drugi pesmi Kraška vas: »Umri, ali pojdi nazaj!« Ob tem spoznanju se mu v III. pesmi te skupine izviije vzdih v nemirno kraško noč, ki odjekne v šumenju borovega gozda, v razburkanih valih Jadrana, v tuljenju burje. A že se zave svojega obupa in ga hoče prekriti z retoričnim vprašanjem: Kdo obupuje? Kdo?

Izraz pesnikove disharmonije je pesem Kraška cesta, morda zato brez rime. Podoba osamljenega romarja, ki mu je tiha cesta sestra, ki bi se ji rad izpovedal, da ne bi njegove boleštne izpovedi slišala mati. Hrepenenje po lepoti življenja izraža prispodoba »opojna, svetla godba«, a duši ga zavest nemoči.

Lepa je podoba svetlega trenutka, ki se utrne v duši in zopet izgine kakor ptica, ki preleti večer (Tiha misel zablestela). Nekako prešerno žalost izraža retorično vprašanje v pesmi Vetri v polju: Kdo hoče žalost? Jaz mu jo dam.

Pravo razkošje samote poudarja že naslov Sredi samote. In v to samoto zablesti večerni sijaj, zopet podoba trenutka svetle sreče. A to je le trenutek, ki mu sledi gasnjenje luči, temnenje polja in padanje senc na zelena polja. Temni nedovršni glagoli ponazarjajo težo zapuščenosti.

Občutek neprijetnosti ustvarjajo kratke poteze slike in Večernem hladu: veter, hlad, odprta vrata, preprih; povečuje ga še primerjava z rožo, ki dehti kot vzdih.

Kako se sivina avgusta prilega pesnikovemu razpoloženju, kaže izraz »lju-bim dež« in še »sivi, otožni oblaki dehtijo sredi dežja in sredi polja« (Avgust).

Potencirano otožno razpoloženje ponazarjajo primere in pridevki v pesmi Otožje. Izražajo ga: sivi zidovi, črni gozdovi, žalosten pes, slamnati krovi kot zgrbljeni starci in končno večer — zlata krsta; turobnost je omiljena z epitetom zlata.

Preseneča primer: dober kakor smrt ali dobra tema.

Pesniku je zelo pri srcu primera z drevesom, k njej se neprestano povrača (Kakor drevo, Večerno sonce, Drevo v pomladi, Drevo v snegu, Sredi noči). Najtesnejša pa je pesnikova navezanost na kraške bore. Ti vstajajo iz njegove impresionistične lirike kot stalni pesnikovi spremljevalci, prijatelji, drugovi, ki edini čutijo z njim. Pesnik jih ima tako rad morda zato, ker so mu simbol moči, kljubovanja, simbol zdravja in trdnosti, vztrajnosti, vsega, kar si je tako silno želel in tolikokrat pogrešal, vsekakor pa kot izrazita kraška značilnost. Misel na bore ga dviga, ga navdaja z močjo in vliva mu zdravje. Ob mislih nanje se mu zdi življenje na Krasu tako preprosto in urejeno, ponazoril ga je s štirimi nedoločniki; biti, živeti, boriti se in biti mlad in zdrav.

Temna je podoba borov v pesmi Bori, saj so bili priče vojnih grozot in spremljevalci težkih usod ljudi na Krasu v vojni in po njej. Bori so mu posredniki s svojci. Pesnik jih izprašuje po usodi bratov, matere, očeta, a bori ostajajo nemi, le njihovo trudno vršanje naznanja, da se dogajajo na Krasu težke stvari pod fašizmom. Osnovni ton pesmi je boleč, grozoten, misli temne (bori v tihi grozi, bori v nemi grozi, kakor stražniki pod goro, težko, trudno šepetajo).

Drevesa v dolini izražajo simbolno misel: tudi majhno drevo v svobodi raste do nebes. V Temnih borih je pesnik upodobil v izsekavanju borovih gozdov nemoč pred nasilnostjo sovražnikov, zato jim naroča: rastite z uporom!

Velikokrat pesnik poseblja drevesa: zelene borove roke, bori šepečejo, bor — stoik, bori med seboj govorijo, če umrete, bori, dragi bratje itd.

Slika kraškega človeka je nenavadno žalostna, zopet odraz tedanjih razmer, časa, v katerem je pesnik živel, saj vemo, da so Kraševci sicer veseli ljudje. Odraz mračnega razpoloženja je redkobesednost, ki se ujema s trpkostjo, ki jo izražajo primerni ukrasni pridevki in prispodobe (n. pr. v pesmi Žene s polja): temne postave, kakor sence, tihe postave, trudne, raskave roke, težki koraki, gost somrak, z bremenom obložena mati, njena utrujenost. To sliko blaži le bežen zvok zvona s svojo mehko, a nima moči.

Mrkost in skromnost kraške družine ponazarjajo goli, kratki stavki v Večerji.

Ljubezen do vsega, kar je kraškega, izraža pesnik v preprostih besedah. Kakor kraško zemljo ljubi pesnik človeka na njej in njegove preproste besede. Le-te so mu podoba kraške pokrajine. Njih ostru tišina se ujema z raskavostjo roke kraškega človeka

Tudi oblika pesmi je preprosta, največkrat štirivrstična kitica z rimo ali brez nje.

Pesnik ima rad izražanje v kratkih, odrezanih stavkih, potencirano v pesmi Cirkus Kludsky, rabi ga pa že tudi v svojih impresijah, n. pr. Jesensko šumenje, Potovanje:

*In tu in tam. Le bežno potovanje.
Drevo in stolp. In hiša. Gora. Hrib.
Kot žalost mrzla. Kakor tihe sanje.
Odhajaš. Truden in težak utrip.*

Morda je to podoba notranje raztrganosti ali pa neki poseben impresionističen pesniški izraz, ki se ujema s pesnikovo redkobesednostjo. Vsekakor ta oblika ne moti, ker jo uporablja le redko in je samo do skrajnosti potencirana skopost v izrazu, ki pa je v skladu z vso, največkrat otožno vsebino pesmi.

Ocene, poročila, zapiski

ANKETA O PLUSKVAMPERFEKTU

Ob članku Brede Pogorelec O pluskvamperfektu v knjižni slovenščini je uredništvo JiS pismeno vprašalo nekatere sodobne slovenske pisatelje (Cirila Kosmača, Miška Kranjca, Miro Miheličevo, Ivana Potrča, Dominika Smoleta, Bena Zupančiča), kako oni kot umetniki besede občutijo vprašanje pluskvamperfekta. Uredništvo je doslej prejelo odgovore Miška Kranjca, Mire Miheličeve in Ivana Potrča.

MIŠKO KRANJEC

(odlomek iz pisma uredništvu):

Povabili ste me, naj bi za Jezik in slovstvo napisal nekaj besed tako rekoč »iz praktičnega življenja« tako imenovanega pluskvamperfekta, ki je v vseh naših slovnica (da se na latinščino niti ne sklicujem) tako lepo prikazan in pojasnjen, ki pa očitno nekaj le ni v redu z njim.

Ravno zdaj nikakor ne bi utegnil karkoli napisati o tej stvari. Mislil pa sem, če bo to seve še potrebno, da bi potem, ko bom pregledoval roman (roman o Štirinajsti diviziji, op. ur.), nekako »iz žive prakse«, tako rekoč »s terena« lahko navedel